

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 930.1 (438): 94 (477) "15/17"
DOI: 10.31651/2076-5908-2022-1-8-15

ЛАЗУРКО Лідія Миколаївна,
доктор історичних наук, доцент кафедри історії
України Дрогобицького державного
педагогічного університету ім. І. Франка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9748-9249>,
e-mail: lazurkol@gmail.com,

ЖУРАВЛЬОВ Святослав Андрійович,
кандидат історичних наук, молодший науковий
співробітник відділу джерелознавства нової
історії України Інститут української археографії
та джерелознавства ім. М. Грушевського
НАН України,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7875-4038>,
e-mail: zuravlovsvatoslav27@gmail.com

КОЗАКОЗНАВЧІ СТУДІЇ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ «KWARTALNIK HISTORYCZNY» (1887–1914 pp.)

У статті досліджується специфіка представлення на сторінках фахового польського історичного часопису «Kwartalnik Historyczny» теми козаччини. Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, системності, науковості, верифікації, авторської об'єктивності з використанням загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Наукова новизна полягає у тому, що вперше представлено особливості обговорення на сторінках «Kwartalnika Historycznego» у 1887–1914 pp. питань історії козацтва та виявлено тенденції трактування цієї теми у середовищі дослідників, зосереджених довкола часопису. У результаті дослідження встановлено, що козацька тематика була широко представлена на сторінках часопису «Kwartalnik Historyczny» навіть попри те, що його специфічною рисою до Першої світової війни була виразна регіональна спрямованість. Оцінки козаччини польськими істориками зламано XIX–XX ст., що представляли різні дослідницькі осередки, були різними. Проте це не заважало їм трактувати цей період як такий, що спричинив фізичний й моральний занепад військових сил Речі Посполитої у 2 пол. XVII ст. Запоріжжя, на їх думку, складалося з бунтівників проти права й держави, а козаки відстоювали лише свої власні матеріальні інтереси, а не інтереси всього українського народу. Аналізуючи козацьку проблематику на шпальтах «Kwartalnika Historycznego», можна зробити узагальнення про те, що в тісному зв'язку з історією козаччини у перший період діяльності часопису формувався негативний образ українця. У цей час стають все більш відчутними розбіжності у поглядах на українське козацтво представників різних поколінь польських істориків. Так молодше покоління польських дослідників (В. Чермак) вже розглядали Козаччину в ширшому контексті суспільно-економічних процесів: представляючи українців як фактичних колонізаторів українських земель, вони приписували козацькій спільноті атрибути держави.

Ключові слова: історія козацтва, наукові часописи, «Kwartalnik Historyczny», польська історіографія.

Постановка проблеми. В умовах багатокультурності історіографічного середовища Львова другої половини ХІХ – початку ХХ ст. фахова періодика завжди посідала особливе місце. Попри свої безпосередні завдання, пов'язані з репрезентацією здобутків певного наукового осередку, вона також була спрямована на вироблення стратегії стосунків з представниками інших національних середовищ. Особливою мірою сказане стосується відомого львівського журналу «Kwartalnik Historyczny», що з'явився у 1887 р. як друкований орган заснованого роком раніше Towarzystwa Historycznego у Львові. Співпрацівниками цього видання були польські, російські, єврейські, німецькі, українські дослідники. І якщо перші з них вже мали сформовану історіографічну традицію та розгалужену систему наукових інституцій, цього не можемо сказати про українських учених. Досить тривалий час, до початку 90-х років ХІХ ст., «Kwartalnik Historyczny» був для них чи не єдиною фаховою трибуною. Взагалі, сучасні дослідники львівського історіографічного осередку відзначають важливість аналізу впливу польської наукової періодики на становлення української професійної історіографії [15, 244]. Спеціальний інтерес для вітчизняних дослідників польських історичних часописів становить проблема презентації тем української історіографії на їхніх сторінках, а також україніки в дослідженнях польської історіографії.

Аналіз досліджень. Вивчення історії «Kwartalnika Historycznego» має свої традиції, що сягають першої половини ХХ ст., коли з'явилися спроби історіографічної рефлексії з приводу діяльності Towarzystwa Historycznego [16]. Перші суто історіографічні опрацювання, присвячені цьому часопису були опубліковані у 60-80-х рр. ХХ ст.: К. Среньовська звернула увагу на доробок часопису у контексті становлення польської історичної науки, а Є. Матерницький окреслив місце й роль часопису у польській історіографії кінця ХІХ – ХХ ст. [15; 20]. З початком ХХІ ст. історія цього наукового видання стала предметом спеціальної уваги як окремий історіографічний феномен [22; 12]. Водночас предметом зацікавлень стають питання української історії, що висвітлювалися на сторінках видання [18; 21]. Ці узагальнюючі праці дали можливість виокремити низку перспективних для вивчення тем, однією з яких є козакознавча проблематика на сторінках часопису «Kwartalnik Historyczny» кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Мета статті. Історія українського козацтва була чи не найбільш контрверсійною темою, що безпосередньо торкалась гострих моментів історії польсько-українських взаємин, які активно обговорювалися на сторінках часопису. Видається надзвичайно цікавим і важливим простежити особливості представлення теми козаччини від початків діяльності «Kwartalnika Historycznego» у Львові, особливо з огляду на співіснування тут польського та українського наукових осередків.

Виклад основного матеріалу. Значна увага до історії українського козацтва, яку демонстрували автори «Kwartalnika Historycznego» від самого початку його заснування, була далеко не випадковою. Towarzystwo Historyczne у Львові, як регіональна організація істориків, серед своїх пріоритетних завдань, відображених у статуті, бачила «пробудження та допомогу розвитку історичних наук із особливою увагою до минулого Червоної Русі» [19, 1]. Але дослідники не обмежувалися історією Галичини, поширюючи свою увагу далі – на східні терени Речі Посполитої. Дослідники історії часопису «Kwartalnik Historyczny» відзначають також, що від перших днів діяльності автори видання були теоретично зорієнтовані на відстоювання прав поляків у межах давньої держави [20, 153–163]. Протягом усього часу видання у Львові у матеріалах часопису – статтях, критичних оглядах та наукових полеміках – висвітлювались різноманітні проблеми історії України. Проте найбільш напруженою лінією теоретичних дискусій, проваджених на його сторінках, були питання спільного польсько-українського минулого у якому особливе місце займала козацька тематика.

Одним з фахових експертів козацького періоду у польській історіографії кінця ХІХ – початку ХХ ст. вважався варшавський історик Т. Корзон, якому належить більшість рецензій на «козацько-гайдамацькі» теми на сторінках «Kwartalnika Historycznego» до 1918 р. [6]. Окрім рецензій на сторінках видання того часу публікувались також і спеціальні опрацювання на тему козаччини авторства Л. Кубалі, А. Яблоновського, В. Яроша та ін.

З-поміж тем, до яких зверталися дослідники були питання генези козацтва, колонізаційні процеси, українсько-московські договори, діяльність козацьких провідників тощо. Так до питання генези козацтва звертався на сторінках видання В. Ярош у праці «Баторіанська легенда» [5]. У ній йшлося про міф, який з'явився після оприлюднення через півстоліття після смерті короля С. Баторія повідомлення про закладання ним у Трахтемирові чи то військового шпиталю чи фортеці, що згодом стала центром козацької держави. Якнайбільше до поширення цього міфу спричинилися польські історіописці 20-50-х рр. XVII ст. – Я. Собеський, Ш. Старовольський, П. Пясецький та ін. [1]. Як вважав В. Ярош, баторіанська легенда зародилась у середовищі козаків, які потребували історичної легітимізації власної діяльності. «Про жорстке протистояння інтересів держави та козаків, постійну напругу між цими силами після смерті Баторія забулося, а в пам'яті залишився лише образ короля – борця з татарами, з якого за принципом «ворог мого ворога...» постав ідеал такого собі патрона, що обстоював інтереси оборонців кордонів [5, 596]. Натомість сам С. Баторій, на думку В. Яроша, мав на меті реформами 70–80-х рр. XVI ст. підважити формування козацького самоуправління.

З В. Ярошем дискутував один з найбільш знаних тодішніх спеціалістів з історії колонізації східних теренів Речі Посполитої А. Яблоновський – варшавський дослідник родом з Київщини, випускник історико-філософського відділення Київського університету. У полемічному нарисі «Трахтемирів», опублікованому в часописі «Kwartalnik Historyczny» у відповідь на дослідження В. Яроша, А. Яблоновський відзначав, що «важливе, але не особливо досліджуване у польській історіографії питання генези козацтва стало центральною темою праці тверезого у своїх поглядах науковця, автора насправді врівноваженого дослідження» [4, 487]. Сам А. Яблоновський не був прихильником «баторіанської легенди» і вважав, що не було якоїсь разової «козацької реформи» С. Баторія – лише ситуативні набори козаків для військових походів, але не заперечував, що король визначив Трахтемирів як козацьку резиденцію. І це бачення А. Яблоновським генези козацтва, як зазначають сучасні дослідники, було дуже близьким до того, про що писали українські історики початку XX ст. [17, 120–121].

Критично було сприйнято у часописі розвідку М. Дубецького з історії польської колонізації низових теренів, у якій йшлося про закладання фортеці Кодак та місіонерську діяльність, яку розгорнули там ченці домініканського ордену [3, 427]. Зауважимо, що свого часу за дослідження «Кодак – кресова фортеця» (1876 р.) М. Дубецький був нагороджений відзнакою Академії Знань. Автор вельми критичної рецензії В. Чермак (випускник Львівського університету, учень К. Ліске) наголошував, що цінність цієї праці визначалась виключно запровадженням до наукового обігу пари невідомих документів. Головною ж вадою вважав спроби автора оздобити власними епітетами і доповнити домислами отримані з цих паперів нечисленні факти. Зокрема, коли йшлося про «цивілізаційну місію» (підкреслено В. Чермаком) Польщі на південному сході, М. Дубецький часто впадав у пишномовний, патетичний тон. Так, здивування критика викликали тези автора про те, що «польська думка підносила козаків з низин здичавіння до вищих, християнських, більше того, лицарських ідеалів і не опускала рук в своїй цивілізаційній праці аж до останньої можливості» а також бачення М. Дубецьким лише позитивних фрагментів цієї діяльності. На це В. Чермак зауважував: «Нові історичні дослідження виявили в стосунку Польщі до козаків, зокрема у цей період перемир'я, окрім ясних моментів (існування яких не заперечуємо), багато, і навіть дуже багато темних і смутних сторінок, що перешкоджають оптимістичним узагальненням. Щораз частіше і краще ми починаємо розуміти, що відповідальність за події 1648 і наступних років не можна покласти лише на Хмельницького і московські інтриги. Частину вини пасує взяти і на себе» [3, 429]. В. Чермак розділяв погляди представників краківської історичної школи (Й. Шуйського, М. Бобжинського) на питання реляції урядів Речі Посполитої і козаків та вельми критично ставився до поширеної в тогочасній польській історіографії ідеї цивілізаційної місії Польщі на Сході, відзначаючи шкідливість її наслідків [3, 428–429].

Більш позитивно трактував праці М. Дубецького інший львівський історик, прихильник «ягеллонської ідеї» та адепт цивілізаційної місії Польщі на сході А. Левицький, автор вельми популярного у свій час і, можливо, найбільш толерантного у характеристиці польсько-українських стосунків підручника «Нарис історії Польщі та об'єднаних з нею руських земель»

[14]. З приводу нарису М. Дубецького про утворення козацьких форпостів А. Левицький писав, що український народ впродовж віків не спромігся створити власної інтелігенції, а Запорозька Січ була витвором високої польської культури, однак втручання народної стихії привело до занепаду паростків самої цієї культури та лицарства і спричинилося до поширення тут анархії [13]. Козаччина для А. Левицького, як і для більшості польських істориків пов'язаних з Краковом і Львовом, була виявом слабкості оборонної політики Речі Посполитої та наслідком тодішніх суспільно-економічних умов, а вибір козаками шляху на самостійність – фактором руйнування польсько-українських взаємин.

Значне зацікавлення дослідників, зосереджених довкола часопису «Kwartalnik Historyczny» викликали особистості козацьких провідників, особливо гетьмана Б. Хмельницького. Так на сторінках видання Т. Корзон представив польськомовному читачеві огляд праць П. Куліша «Відпадиння Малоросії від Польщі» (1888 р.) та П. Карпова «В захист Богдана Хмельницького» (1890 р.), наріжним каменем яких було змалювання характеру Б. Хмельницького. Т. Корзон, випускник Московського університету, після заслання за участь у Січевому повстанні переїхав до Варшави, де викладав і займався історичними дослідженнями. Він опонував баченню представниками краківської історичної школи польсько-українських взаємин козацької доби та «намагався захистити Річ Посполиту від звинувачень з боку українських науковців у пригнобленні українського населення» [17, 117]. Сам Т. Корзон, перебуваючи під впливом ідеології ендеків, вслід за П. Кулішем (для якого Б. Хмельницький був «кривавим генієм, таким як Агтила чи Чингізхан, що намагався пошити в дурні увесь світ, зрадником з натури, готовим прийняти навіть іслам і таким розбійником, як Разін та Пугачов») [9, 727], не шкодував негативних барв у змалюванні безчинств козаків та їхнього «ватажка» та заперечував політично-релігійний підтекст козацьких виступів, вважаючи їх бунтом.

У згаданій рецензії Т. Корзон тяжів до поглядів П. Куліша, а не П. Карпова, що демонстрував зовсім інше бачення особистості і діяльності Б. Хмельницького. П. Карпов писав про козацького провідника як героїчного представника свого народу на кшталт Вільгельма Оранського чи Джорджа Вашингтона – борців за волю і противників деспотизму й відсталості, а відтак вважав оцінки П. Куліша упередженими. Ця упередженість впливала з тенденційності у підборі П. Кулішем історичних джерел – виключне використання лише польських документів та опрацювань, ігнорування доробку протилежної сторони, та навіть власних, публікованих колись праць і документів 40–90-х рр. ХІХ ст., у яких він ставився до козацтва з симпатією. А Т. Корзон саме у цьому бачив його заслугу: «Куліш дійсно використав у своїх опрацюваннях досягнення К. Шайнохи і Л. Кубалі, проте не слушно ставити у вину брак самостійності, оскільки малоросійський історик не зобов'язаний вишукувати в архівах документи, що стосуються польської історії, та й, зрештою, не подолав би труднощів самостійного дослідження епохи, яка самими поляками недостатньо опрацьована» [9, 726]. Відтак П. Карпову, який вважав польські джерела не об'єктивними, рецензент закидав їх недооцінку.

Викликає неабиякий інтерес рецепція авторами часопису і псевдонаукових історичних досліджень, яскравим прикладом якої є критика праці історика-аматора Ф. Равіта-Гавронського «Богдан Хмельницький до елекції Яна Казимира» [7]. Рецензентом цього нариса також був Т. Корзон. Коментуючи, він доволі уїдливо зауважував, що приступаючи до роботи автор уже мав готові відповіді на питання і не потребував здійснення неупереджених досліджень з допомогою наукового апарату та під контролем суворої критики. Звертав увагу Т. Корзон на слабкість аргументів автора, вважаючи недостатнім одними лише прикладами Разіна і Пугачова проілюструвати боротьбу державної та суспільної ідеї. Щодо безпосередніх дослідницьких огріхів, Т. Корзон звертав увагу на те, що вступ не відповідав задекларованій темі і у ньому піднімалися питання уже опрацьовані П. Кулішем, творів якого Ф. Равіта-Гавронський, вочевидь, не знав. Також викликали значні зауваги критика довільне оформлення бібліографічних відомостей та перекручування назв окремих праць. Стосовно змістового наповнення Т. Корзон, іронізуючи зі спроб автора за будь яку ціну довести посполите походження Б. Хмельницького, скептично зауважував, що, за легендою, засновник польської держави Пяст також походив з простолюдинів [7, 727].

У цій рецензії Т. Корзону довелося навіть вступитись за свого ідеологічного противника та наукового опонента В. Антоновича: «Дослідника, якого Ф. Равіта-Гавронський обклав брехливими звинуваченнями, а він, насправді, може виправдатись перед читачами працями, які, добрі чи ні, були публіковані і впроваджені до наукового обігу» [7, 727]. Зрештою, запитував рецензент, чи може викликати повагу твердження, що «про руський народ не можна говорити з повагою»? Підсумовуючи, Т. Корзон зауважував, що «критики, навіть ті, які люблять вишукувати помилки, повинні вмовкнути, якщо автор відступить від вихвалання своєї «методи» і погодиться зарахувати цю працю до популярної літератури [7, 732]. У цьому контексті зазначимо, що Т. Корзон найперше звертав увагу на професійність розвідок, відзначаючи навіть у своїх опонентів «добре володіння матеріалом та сумлінність у критиці джерел й аналізі подій» [8, 732–734].

Спеціальні розвідки з історії козацтва, присвячені окремим фрагментам повстання під проводом Б. Хмельницького, належали перу відомого польського історика та літератора Л. Кубалі. У 1904 р. минало 250 років з часу підписання Переяславської угоди. З цього приводу у часописі опублікували дослідження Л. Кубалі «Присяга в Переяславі і «статті» Б. Хмельницького» [10]. Автор відстоював думку, що присягу, яку Хмельницький дав цареві, не можна розцінювати як угоду. Вважав також, що гетьман не мав іншого виходу, як піддатись цареві, «розцінюючи цей хід як тимчасову поступку, але життя розпорядилось по-іншому» [10, 242]. Л. Кубалі подав дуже детальний і літературно майстерний опис обставин цих подій, що мали непересічне історичне значення, оскільки спричинили тривалу європейську війну і стали передвісником польського «потопу».

Події 1654–1655 рр. стали предметом іншого дослідження Л. Кубалі під назвою «Спустошена країна», фрагмент якого було виголошено на засіданні Towarzystwa Historycznego у травні 1907 р., а згодом опубліковано у часописі «Kwartalnik Historyczny». У ньому йшлося, зокрема, про військові події на теренах Брацлавщини, що слідували за прийняттям Б. Хмельницьким присяги московському цареві. Автор відстоював думку, що «битва під Охматовим взимку 1655 р. була кульмінацією польсько-українського протистояння, підірвала сили обох сторін і відкрила татарам дорогу до пограбування цих земель. Результатом чого стало остаточне спустошення краю «молока і меду», як його називає Л. Кубалі, руйнація решток давньої польської культури та власного оригінального суспільного устрою [11, 620].

Висновки. Козацька тематика була широко представлена на сторінках часопису «Kwartalnik Historyczny» навіть попри те, що його специфічною рисою до Першої світової війни була виразна регіональна спрямованість. Оцінки козащини польськими істориками зламу XIX–XX ст., що представляли різні дослідницькі осередки, були різними. Проте це не заважало їм трактувати цей період як такий, що спричинив фізичний й моральний занепад військових сил Речі Посполитої у другій пол. XVII ст. Запоріжжя, на їх думку, складалося з бунтівників проти права й держави, а козаки відстоювали лише свої власні матеріальні інтереси, а не інтереси всього українського народу. Аналізуючи козацьку проблематику на шпальтах «Kwartalnika Historycznego», можна зробити узагальнення про те, що в тісному зв'язку з історією козащини у перший період діяльності часопису формувалася негативний образ українця. У цей час стають все більш відчутними розбіжності у поглядах на українське козацтво представників різних поколінь польських істориків. Так молодше покоління польських дослідників (В. Чермак) вже розглядали Козаччину в ширшому контексті суспільно-економічних процесів: представляючи українців як фактичних колонізаторів українських земель, вони приписували козацькій спільноті атрибути держави.

Список використаної літератури

1. Вирський Д. Козаки – рід війська чи народ? Еволюція наративного образу козацтва у Річпосполитській історіографії другої половини XVI – середини XVII ст. / Д. Вирський // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. – Т. 25. На пошану проф. І.С. Винокура. – Кам'янець-Подільський: Рута, 2015. – С. 456–462.
2. Barwiński E. Towarzystwo Historyczne 1901–1914 / E. Barwiński // Kwartalnik Historyczny. – 1937. – S. 19–40.
3. Czermak W. [Rec.:] Dubiecki M. Dwie chwile z dziejów polskiej kolonizacji na Niżu / W. Czermak // Kwartalnik Historyczny. – 1891. – S. 428–429.
4. Jabłonowski A. Trechtymirow. Z powodu artykułu W. Jarosza «Legenda Batorjańska» / A. Jabłonowski // Kwartalnik Historyczny. – 1904. – S. 487–490.

5. Jarosz W. Legenda Batorjańska, krytyczny szkic z dziejów Zaporozża / W. Jarosz // Kwartalnik Historyczny. – 1903. – S. 596–616.
6. Kolbuszewska J. Twórczość recenzyjna Tadeusza Korzona na łamach «Kwartalnika Historycznego» / J. Kolbuszewska // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. – T. 5. – Rzeszów, 2007. – S. 255–266.
7. Korzon T. [Rec.:] Gawroński-Rawita Fr. Bohdan Chmielnicki do elekcji Jana Kazimierza / T. Korzon // Kwartalnik Historyczny. – 1908. – S. 726–732.
8. Korzon T. [Rec.:] Herasymczuk W. Wychowski i Jurij Chmielnickij. / T. Korzon // Kwartalnik Historyczny. – 1908. S. – 732–734.
9. Korzon T. O Chmielnickim sądy pp. Kulisha i Karpowa / T. Korzon // Kwartalnik Historyczny. – 1892. S. – 726–727.
10. Kubala L. Przysięga w Pereasławiu i «statti» B. Chmielnickiego / L. Kubala // Kwartalnik Historyczny. – 1904. – S. 220–242.
11. Kubala L. Zaprzepaszczona kraina. Wyprawa wiosenna na Ukrainę 1654 roku // Kwartalnik Historyczny. – 1907. – S. 612–653.
12. Лазурко Л. Часопис «Kwartalnik Historyczny» i розвиток польської історіографії останньої чверті XIX – першої половини XX ст. / Л.Лазурко. – Дрогобич, 2010. – 282 с.
13. Lewicki A. [Rec.:] Dubiecki M. Zawiązki dziejów siczy Zaporozkiej / A. Lewicki // Kwartalnik Historyczny. – 1887. – S. 498–500.
14. Malczewska-Pawelec D. Obraz Ukrainy i stosunków polsko-ukraińskich w podręczniku Anatola Lewickiego „Zarys historii Polski i krajów ruskich z nią połączonych” / D. Malczewska-Pawelec // Stosunki polsko-ukraińskie w szkolnej edukacji historycznej od XIX do XXI wieku. – Kielce, 2005. – S. 145–161.
15. Maternicki J. Miejsce i rola «Kwartalnika Historycznego» w dziejach historiografii polskiej / J. Maternicki // Historia jako dialog. – Rzeszów: Wyd. UR, 1996. – 299 s.
16. Papée F. Towarzystwo Historyczne 1886–1900 / F. Papée // Kwartalnik Historyczny. – 1937. – S. 3–18.
17. Руда О. Українське козацтво в інтерпретації польських істориків кінця XIX – першої третини XX століття / О. Руда. – Львів, 2010. – 418 с.
18. Руда О.В. Українська тема на сторінках львівського часопису «Kwartalnik Historyczny» («Історичний кварталник») в 1887–1914 рр. / О. Руда // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Міжвід. зб. наук. праць, присв. пам'яті доктора іст. наук, проф. І.М. Кулиничка. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – Вип. 13. – С. 308–321.
19. Statut Towarzystwa Historycznego. – Lwów, 1886. – S. 1.
20. Śreniowska K. Uwagi o nauce historycznej polskiej w latach 1887-1900 w świetle «Kwartalnika Historycznego» / K. Śreniowska // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne. – Seria I. Z. 15. – 1960. – S. 153–163.
21. Telwak W., Łazurko L. Ukrainika na łamach „Kwartalnika Historycznego” w okresie międzywojennym / W. Telwak, L. Łazurko // Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie. R. LVIII. – Kraków: wyd. Secesja, 2013. – S. 239–255.
22. Тельвак В. «Kwartalnik Historyczny» – феномен інституції (кінець XIX – початок XX ст.) / В. Тельвак // Ейдос: альманах теорії та історії історичної науки. – Київ, 2005. – Вип. 1. – С. 317–332.

References

1. Vyrsky, D. (2015). Cossacks – a kind of army or people? The evolution of the narrative image of the Cossacks in the Commonwealth historiography of the second half of the XVI – mid XVII century. *Scientific works of Kamyanets-Podilsky National University named after I. Ogienko*. T. 25. In honor of prof. I.S. Vinokura. Kamianets-Podilskyi: Ruta. С. 456–462. (in Ukrainian).
2. Barwiński, E. (1937). Historical Society 1901–1914. *Historical Quarterly*. S. 19–40. (in Polish).
3. Czermak, W. (1891). [Rec.] Dubiecki M. Two moments from the history of Polish colonization in the Lowlands. *Historical Quarterly*. S. 428–429. (in Polish).
4. Jabłonowski, A. (1904). Trechtymirow. Because of W. Jarosz's article «Batorian Legend». *Historical Quarterly*. S. 487–490. (in Polish).
5. Jarosz, W. (1903). Legenda Batorjańska, krytyczny szkic z dziejów Zaporozża. *Historical Quarterly*. S. 596–616. (in Polish).
6. Kolbuszewska, J. (2007). Review activity of Tadeusz Korzon in the pages of the «Kwartalnik Historyczny». *The multicultural historical environment of Lviv in the 19th and 20th centuries* T. 5. Rzeszów. S. 255–266. (in Polish).
7. Korzon, T. (1908). [Rec.] Gawroński-Rawita Fr. Bohdan Chmielnicki to the election of Jan Kazimierz. *Historical Quarterly*. S. 726–732. (in Polish).

8. Korzon, T. (1908). [Rec.:] Herasymczuk W. Wychowski and Yury Khmelnitskij. 1904. *Historical Quarterly*. R. XXII. S. 732–734. (in Polish).
9. Korzon, T. (1892). About Chmielnicki, the courts of pp. Kulish and Karpov. *Historical Quarterly*. S. 726–727. (in Polish).
10. Kubala, L. (1904). The oath in Perejasław and «statti» by B. Chmielnicki]. *Historical Quarterly*. S. 220–242. (in Polish).
11. Kubala, L. (1907). Wasted land. Spring expedition to Ukraine in 1654. *Historical Quarterly*. S. 612–653. (in Polish).
12. Lazurko, L. (2010). «Kwartalnik Historyczny» Journal and the Development of Polish Historiography in the Last Quarter of the 19th and the First Half of the 20th Century. Drohobych. (in Ukrainian).
13. Lewicki, A. (1887). [Діло:] Dubiecki M. The origins of the history of the Zaporizhia sietch. *Historical Quarterly*. S. 498–500. (in Polish).
14. Malczewska-Pawelec, D. (2005). The image of Ukraine and Polish-Ukrainian relations in Anatol Lewicki's textbook «An outline of the history of Poland and the Ruthenian countries connected with it». *Polish-Ukrainian relations in school history education from the 19th to the 21st Century*. Kielce. S. 145–161. (in Polish).
15. Maternicki, J. (1996). The place and role of the «Kwartalnik Historyczny» in the history of Polish historiography. *History as dialogue*. Rzeszów: Ed.: UR. 299 s. (in Polish)
16. Papée, F. (1937). Historical Society 1886–1900. *Historical Quarterly*. S. 3–18. (in Polish).
17. Ruda, O. (2010). Ukrainian Cossacks in the interpretation of Polish historians of the late 19th - first third of the 20th Century. Lviv. 418 н. (in Ukrainian).
18. Ruda, O. (2004). Ukrainian theme in the pages of the Lviv journal «Kwartalnik Historyczny» in 1887–1914.] *International relations of Ukraine: scientific research and discoveries: Etyv*. Ed. 13. S. 308–321. (in Ukrainian).
19. Statute of the Historical Society. (1886). Lviv. 13 s. (in Polish).
20. Śreniowska, K. (1960). Comments on Polish history in the years 1887-1900 in the light of the «*Historical Quarterly*». *Scientific Journals of the University of Lodz*. Humanities and Social Sciences. Series I. Z. 15. S. 153–163. (in Polish).
21. Telwak, W. & Łazurko, L. (2013). Ukrainian on the pages of the «Kwartalnik Historyczny» in the interwar period. *Annals of the Scientific Library of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Sciences in Kraków*. R. LVIII. Krakov: pub.: Secesja. S. 239–255. (in Polish).
22. Telwak, V. (2005). «Kwartalnik Historyczny» – a phenomenon of the institution (late 19th - early 20th Century). *Eidos: Almanac of Theory and History of Historical Science*. Kyiv. Ed. 1. S. 317–332. (in Ukrainian).

LAZURKO Lidiia, PhD hab. (History), Assistant Professor of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
e-mail: lazurkol@gmail.com,

ZHURAVLOV Sviatoslav, PhD (History), Junior researcher at the Department of source studies of Modern History of Ukraine, Mykhailo Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine,
e-mail: zuravlovsvatoslav27@gmail.com

COSSACKS STUDIES ON THE PAGES OF THE JOURNAL «KWARTALNIK HISTORYCZNY» (1887–1914)

Abstract. Introduction. *The article examines the specifics of the presentation of the Cossack theme on the pages of the professional Polish historical journal “Kwartalnik Historyczny”.*

The research methodology *is based on the principles of historicism, systematic, scientific, verification, authorial objectivity with the use of general scientific and special historical methods.*

The scientific novelty. *The scientific novelty is that for the first time the peculiarities of the discussion on the pages of «Kwartalnika Historycznego» in 1887–1914 presented the issues of the history of the Cossacks and revealed trends in the interpretation of this topic among researchers centered around the journal.*

Research results. *As a result of the research, it was established that the Cossack theme was widely presented in the pages of the journal «Kwartalnik Historyczny», despite the fact that its specific feature before the First World War was a clear regional orientation. Estimates of the Cossacks by Polish historians of the turn of the XIX-XX centuries, who represented different research centers, were different. However, this did not prevent them from interpreting this period as one that caused the physical and moral decline of the military forces of the Commonwealth in*

the second half of the XVII century Zaporozhye, in their opinion, consisted of rebels against the law and the state, and the Cossacks defended only their own material interests, not the interests of the entire Ukrainian people. Analyzing the Cossack issues in the columns of «Kwartalnik Historycznego», we can make a generalization that in close connection with the history of the Cossacks in the first period of the magazine formed a negative image of Ukrainians. At this time, differences in the views of the Ukrainian Cossacks of representatives of different generations of Polish historians are becoming more and more noticeable. Thus, the younger generation of Polish researchers (V. Chermak) already considered the Cossacks in the broader context of socio-economic processes: presenting Ukrainians as de facto colonizers of Ukrainian lands, they attributed to the Cossack community the attributes of the state.

Key words: history of the Cossacks, scientific journals, «Kwartalnik Historyczny», Polish historiography.

Одержано редакцією 31.03.2022
Прийнято до публікації 25.05.2022

УДК 94 (477) (092)

DOI: 10.31651/2076-5908-2022-1-15-22

ТЕЛЬВАК Віталій Васильович,
доктор історичних наук, професор
кафедри всесвітньої історії та спеціальних
історичних дисциплін Дрогобицького
державного педагогічного університету
імені Івана Франка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2445-968X>,
e-mail: telvak1@yahoo.com,

ТЕЛЬВАК Вікторія Петрівна,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії та спеціальних
історичних дисциплін Дрогобицького
державного педагогічного університету
імені Івана Франка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4671-743X>,
e-mail: viktoriatelvak75@gmail.com

ЯЦЕНЮК Фадей Степанович,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2054-9805>,
e-mail: fadey2010@ukr.net

ЕПІСТОЛЯРІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ РЕЦЕПЦІЇ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Стаття присвячена з'ясуванню евристичного потенціалу епістолярію інтелектуалів кінця XIX – першої третини XX ст. для реконструкції рецепції творчості М. Грушевського. Доведено, що тогочасне листування уможливило з'ясування низки малознаних на сьогодні проблем рецептивної грушевськiани. До найбільш перспективних віднесено відтворення кола «нереалізованих» рецензентів, з'ясування (не)відповідності публічної критики приватним оцінкам, виявлення історіографічних спостережень, що не стали надбанням широкої публіки. В підсумку наголошено на потребі скоординованого пошуку нових епістолярних масивів.

Ключові слова: епістолярій, рецептивна грушевськiана, історична думка кінця XIX – першої третини XX ст.